

ТЕХНОЛОГІЧНИЙ СПОСІБ ВИРОБНИЦТВА ТА ІНСТИТУТ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ: СУЧАСНІ ВЗАЄМОВПЛИВИ

© 2015 ЛАЗАРЕНКО В. Є.

УДК 330.341.2

Лазаренко В. Є. Технологічний спосіб виробництва та інститут інтелектуальної власності: сучасні взаємовпливи

Метою статті є виявлення напрямів взаємовпливу сучасного технологічного способу виробництва та відносин інтелектуальної власності, а також дослідження протиріч функціонування інтелектуальної власності як елементу постіндустріальної економічної системи. Обґрунтовано, що інтелектуальна власність виступає адекватною економічною формою нових змін у продуктивних силах (поширення специфічних результатів інтелектуальної праці, усупільнення праці), а її зміст складається з економічного, юридичного, соціального та етичного аспектів. Розкрито основне призначення інтелектуальної власності, що полягає у забезпеченні прав доступу членів суспільства до якісних, перевірених, суспільно значимих результатів творчої праці в науці, освіті, мистецтві, а також перешкоджанні плагіату та стимулюванні творчої праці. Виявлено елементи негативного зворотного впливу надлишкового розвитку інституту інтелектуальної власності на сучасний технологічний спосіб виробництва, що полягає у перешкоджанні вільному трансферу знань і технологій, посиленому захисті майнових прав, реалізації приватних інтересів транснаціональних корпорацій. Запропоновано напрями взаємозбагачувального впливу інтелектуальної власності та технологічного способу виробництва.

Ключові слова: технологічний спосіб виробництва, продуктивні сили, інтелектуальна власність, праця, усупільнення праці, відносини власності.

Бібл.: 15.

Лазаренко Володимир Євгенович – доктор економічних наук, професор, кафедра економічної теорії, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна (пл. Свободи, 4, Харків, 61022, Україна)

E-mail: LVE_HIBM@ukr.net

УДК 330.341.2

UDC 330.341.2

Лазаренко В. Е. Технологический способ производства и институт интеллектуальной собственности: современные взаимовлияния

Целью статьи является выявление направлений взаимовлияния современного технологического способа производства и отношений интеллектуальной собственности, а также изучение противоречий функционирования интеллектуальной собственности как элемента постиндустриальной экономической системы. Обосновано, что интеллектуальная собственность выступает адекватной экономической формой новых изменений в производительных силах (распространение специфических результатов интеллектуального труда, обобществление труда), а ее содержание состоит из экономического, юридического, социального и этического аспектов. Раскрыто основное назначение интеллектуальной собственности, которое заключается в обеспечении прав доступа членов общества к качественным, достоверным, общественно значимым результатам творческого труда в науке, образовании, искусстве, а также препятствованию плагиау и стимулированию творческого труда. Выявлены элементы отрицательного обратного влияния избыточного развития института интеллектуальной собственности на современный технологический способ производства, которое состоит в препятствовании свободному трансферу знаний и технологий, усиленной защите имущественных прав, реализации частных интересов транснациональных корпораций. Предложены направления взаимообогащающего влияния интеллектуальной собственности и технологического способа производства.

Ключевые слова: технологический способ производства, производительные силы, интеллектуальная собственность, труд, обобществление труда, отношения собственности.

Библ.: 15.

Лазаренко Владимир Евгеньевич – доктор экономических наук, профессор, кафедра экономической теории, Харьковский национальный университет им. В. Н. Каразина (пл. Свободы, 4, Харьков, 61022, Украина)

E-mail: LVE_HIBM@ukr.net

Lazarenko V. Ye. Technological Method of Production and Institution of Intellectual Property: Current Interactions

The article is aimed to identify the directions of interaction of the current technological mode of production and relations of intellectual property, as well as exploring the contradictions of the functioning of intellectual property as an element of the post-industrial economic system. It has been grounded that intellectual property represents the adequate economic form of new changes in the productive forces (dissemination of specific results of intellectual work, socialization of labor) and its content consists of economic, legal, social and ethical aspects. The primary purpose of intellectual property has been disclosed, which is to provide the rights of access for members of society to quality, reliable, socially significant results of creative labor in science, education, art, as well as resistance to plagiarism and stimulating creative work. The elements of negative reverse influence of the excess development of intellectual property on the modern technological production method have been identified, which consists in obstruction to free transfer of knowledge and technology, enhanced protection of property rights, implementation of private interests of transnational corporations. Directions for mutual beneficial impact of intellectual property and technological method of production have been proposed.

Key words: technological method of production, productive forces, intellectual property, labor, socialization of labor, property relations.

Bibl.: 15.

Lazarenko Volodimir Ye. – Doctor of Science (Economics), Professor, Department of Economic Theory, V. N. Karazin Kharkiv National University (pl. Svolody, 4, Kharkiv, 61022, Ukraine)

E-mail: LVE_HIBM@ukr.net

Серед найактуальніших питань розвитку сучасних господарських відносин, які покликана досліджувати економічна наука, особливе місце займають проблеми функціонування та розвитку інституту інтелектуальної власності. По-перше, саме цей інститут є своєрідною «точкою перетину» різноманітних (господарських, правових, соціокультурних та інших) складових системи нинішньої економіки знань, і тому

відіграє ключову роль у її трансформаціях. Проте, по-друге, ця роль стосовно економіки є зовнішньою (опосередкованою, інфраструктурною), а отже, її практична реалізація істотно залежить від стану продуктивних сил суспільства, їх спроможності до змін. Як відомо, останні в науці прийнято характеризувати категорією технологічного способу виробництва. Саме тому важливою є спроба дослідити взаємозв'язки технологічного спосо-

бу виробництва та відносин інтелектуальної власності. При цьому таке дослідження очевидно має спиратися на різні методологічні традиції, проводиться на стику формаційного підходу (в межах якого насамперед і були розвинені поняття відносин власності та технологічного способу виробництва) та інституціонального підходу (в рамках якого інтелектуальну власність розглядають як пучок конкретних прав, повноважень). Саме такими чинниками зумовлена актуальність теми та методологічна база даної статті.

Сучасні реалії економіки знань як економічної системи, базованої на постіндустріальному технологічному способі виробництва, знаходять широке відображення в наукових дослідженнях. Так, вивчаються особливості змісту і характеру праці [8], тенденції змін у різних елементах продуктивних сил під впливом новітніх системних технологій [14], роль організаційно-економічних відносин [7]. З іншого боку, значна кількість публікацій присвячена розкриттю сутності нового важливого феномена – інтелектуальної власності [4, 5, 11, 15], що постає однією з адекватних відповідей на зміни у продуктивних силах. Однак взаємозв'язки між технологічним способом виробництва та відносинами власності, зокрема, інтелектуальної власності, досліджені недостатньо, тому ця проблема потребує пильної уваги.

Головною метою статті є визначення напрямів взаємовпливу сучасного технологічного способу виробництва та відносин інтелектуальної власності, а також виявлення протиріч функціонування інституту інтелектуальної власності та дослідження чинників їх динаміки.

Як відомо, технологічний спосіб виробництва (ТСВ) являє собою історично зумовлений спосіб взаємодії працівника з технічними засобами праці з урахуванням техніко-технологічних відносин виробництва. Характерними рисами сучасного постіндустріального технологічного способу виробництва виступають: вільний зв'язок між працівником і засобами праці; автоматизація праці; бурхливий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій; роботизація і віртуалізація виробництва; поглиблення зв'язків між наукою, освітою та виробництвом; поява і розвиток нових рис праці, таких як творчий зміст, інтелектуалізація, посилення автономності та відповідальності, процеси інтеграції та диференціації серед функцій праці та серед професій.

Яким чином пов'язані між собою ТСВ та відносини власності, зокрема інтелектуальної? У дослідженнях (напр., [7, с. 158 – 161]) обґрунтовується, що вузлом зв'язку між продуктивними силами, а отже і ТСВ, і соціально-економічними відносинами виступають організаційно-економічні відносини. Вони передають імпульси розвитку від ТСВ до відносин власності. Наприклад, зміни у змісті праці, характерні для постіндустріального ТСВ, спонукають до пошуку нових форм організації праці (проектна організація, фріланс, віддалена зайнятість, мережеві підприємства тощо), які, серед іншого, потребують розвитку приватної трудової власності та інституціоналізації самозайнятості.

Поряд із цими, не менш суттєвими напрямами трансформації сучасних виробничих відносин, під впли-

вом нового ТСВ слід вважати розширення форм власності загального неподільного та спільно-часткового типів привласнення, посилення ролі соціального партнерства та особливо – розвиток інтелектуальної власності [9, с. 12 – 13]. Це не дивно, оскільки продуктивні сили, що змінюються відповідно до принципів сучасного ТСВ, мають отримувати нові економічні форми. З одного боку, необхідний певний тип власності, матеріальне втілення якого відображає специфічні особливості об'єктів привласнення (засобів та результатів виробництва), що, як і всі результати творчої праці, вирізняються унікальністю, оригінальністю і креативністю. Крім того (див. [13]), рисами інтелектуального інформаційного продукту виступають невичерпність, можливість багаторазового використання, неможливість знищення.

З іншого боку, в сучасному наукоємному виробництві розповсюджуються тенденції усупільнення. Це проявляється у поширенні таких характеристик продуктивних сил і праці, як «всезагальність» (категорія К. Маркса – див. [6]) та «сумісно-розділеність» [3], які притаманні творчим робітникам у сферах науки, освіти, мистецтва. Наприклад, наукова діяльність здійснюється вченими, праця яких має всезагальний і сумісний характер [1, с. 11 – 58], оскільки сумісна праця відображає процес поглиблення поділу праці та кооперації, її усупільнення в просторовому аспекті, а всезагальна праця уособлює поєднання праці різних поколінь і є вираженням усупільнення праці у часовому вимірі. Існує думка і про те, що всезагальна праця поєднує в собі риси розділеності та сумісності, а також просторового та часового усупільнення, а саме: «всезагальна праця є та сама сумісно-розділена праця, яка, проте, пройшла через історичний розвиток своїх сторін (сумісності та розділеності) до рівня взаємовідношення протилежностей з наступним їх злиттям у новій єдності» [3, с. 53]. Прикладом тут знов-таки є праця вчених, яка одночасно є гранично відособленою та гранично усупільненою. Подібні нові риси продуктивних сил також мають отримувати адекватну економічну форму виробничих відносин; і такою формою насамперед є інтелектуальна власність.

Сьогодні вчені активно вивчають питання прав інтелектуальної власності, їх структури, захисту (патентування, ліцензування, товарні знаки та марки), номенклатури об'єктів інтелектуальної власності, її комерціалізації [4, 12, 15]. При цьому сутність інтелектуальної власності визначається як «закріплені законом права на результати інтелектуальної, творчої діяльності людини у виробничій, науковій, літературній і художній галузях» [11, с. 70]. Місце ж інтелектуальної власності у суспільному виробництві характеризують такі статистичні дані: сукупна річна вартість наукоємної продукції, виробленої із застосуванням об'єктів інтелектуальної власності, становить 2,3 трлн дол., а сукупна річна вартість ліцензій – 50 млрд дол. Не менш показовими є приклади окремих підприємств – так, більше 50% вартості компанії «Додж» під час її продажу становила вартість торгової марки та інших «інтелектуальних активів» [12, с. 50]. Однак дослідження стосуються в основному права інтелектуальної власності, у той час як інші аспекти власності, передусім її економічний зміст, випадає з уваги.

Спробуємо визначити, у чому полягає сутність і протиріччя інтелектуальної власності як цілого. В основу визначення покладемо відому концепцію (див., напр., [2]) того, що власність складається з чотирьох аспектів: економічного (відносини між людьми з приводу привласнення об'єктів), юридичного (права власності – володіння, використання, розпорядження), соціального та етичного. На перший погляд, у такій структурі відносин власності інтелектуальну власність можна виокремити як п'ятий аспект власності в цілому. Проте, на наш погляд, більш плідним буде визнати, що інтелектуальна власність не повинна трактуватись відокремлено і може бути представлена як єдність чотирьох вказаних аспектів, тому має підстави розглядатися з позиції звичайних для економічної власності типів і форм.

Так, економічний зміст інтелектуальної власності, на наш погляд, полягає в економічних відносинах між людьми з приводу привласнення результатів творчої праці, які часто в умовах сучасного ТСВ одночасно виступають і засобами творчої діяльності. Економічний зміст закріплюється у праві власності – саме цей аспект найбільш розкритий вченими.

Як свідчать дослідження ([11, с. 70–71]), структура прав інтелектуальної власності за сферами діяльності передбачає їх поділ на промислову власність (захист результатів технічної творчості), авторське право (захист авторів і результатів художньої творчості) та суміжні права. Перелік об'єктів права інтелектуальної власності за Конвенцією Всесвітньої організації інтелектуальної власності (1967 р.) складається з наукових і художніх творів; винаходів, відкриттів, промислових зразків; товарних марок і знаків; виконавської праці артистів та її носіїв – аудіо- та відеозаписів. З іншого боку, за змістом комплекс прав інтелектуальної власності розподіляють на немайнові права автора на результат творчої праці та майнові права фізичних або юридичних осіб – по суті, на використання та розпорядження об'єктом з метою отримання доходу.

Цікаво, що в такому разі єдиний комплекс прав володіння, використання та розпорядження розщеплюється між автором та іншими особами, і автору належать не всі права на його творіння. Здавалося б, тут напрашується висновок про необхідність зосередити всі права в руках авторів. Проте в такому разі суспільство не буде мати вільного доступу до інформації, що не відповідає усупільненню виробництва в умовах економіки знань. У цьому полягає перше з протиріччя інтелектуальної власності.

Соціальний зміст інтелектуальної власності може бути спрямований на забезпечення врахування соціально-економічних інтересів творців та суспільства в цілому в процесі створення інновацій та застосування їх у виробництві. У свою чергу, етичний аспект інтелектуальної власності пов'язаний з напрямками використання наукових відкриттів, явищем плагіату, суспільним визнанням надбань авторів.

Функціонуванню інституту інтелектуальної власності притаманні й інші протиріччя. Об'єктивне призначення (головні функції) інтелектуальної власності внаслідок поширення сучасного технологічного спосо-

бу виробництва, що проявляється у зростанні творчого змісту праці, зростанні значення творчої інтелектуальної праці та наукоємного виробництва, полягає, на наш погляд, у такому:

- ✦ перешкоджання явищу плагіату в науці, освіті, мистецтві;
- ✦ визнання творчих здобутків авторів, повага до творців, а отже, стимулювання таким чином творчої праці;
- ✦ перевірка охорона достовірності, релевантності даних;
- ✦ забезпечення полегшеного доступу до якісних, перевірених результатів інтелектуальної праці з метою стимулювання наукової та освітньої діяльності;
- ✦ охорона результатів досліджень у небезпечних напрямках (розробка нових видів зброї, нових ліків, хімічних речовин), застосування яких може нашкодити необізнаним користувачам та суспільству в цілому;
- ✦ охорона державних таємниць та стратегічних напрямів досліджень – тобто «інтелектуальна безпека» держави;
- ✦ захист від підробок – забезпечення оригінальності продукції певних торгових марок і торгових знаків;
- ✦ захист від недобросовісної конкуренції;
- ✦ забезпечення прав доступу всього суспільства до суспільно значимих результатів творчої праці.

Водночас, сьогодні інтелектуальна власність не спроможна повністю виконувати свою найголовнішу роль, що має полягати, як і роль будь-якого елемента виробничих відносин, у забезпеченні економічної форми розвитку продуктивних сил, які організовані за принципами нового постіндустріального технологічного способу виробництва. Тут і зароджується більшість протиріччя функціонування в межах технологічного (і суспільного) способу виробництва.

У чому ж полягає зазначена неспроможність і як вона проявляється? На практиці більшість засобів і результатів творчої праці зосереджено в межах транснаціональних корпорацій і розвинених країн, тому надлишковий розвиток інституту інтелектуальної власності допомагає їм реалізувати свої приватні інтереси, перешкоджаючи вільному поширенню знань у суспільстві на протигагу тенденції усупільнення праці і виробництва, і часто не забезпечує отримання повного морального та матеріального задоволення творчим робітникам. Наприклад, у 2006 р. уряди США та Індії уклали угоду, завдяки якій компанії зі США отримали доступ до сільськогосподарського ринку Індії; згодом були прийняті відповідні законодавчі акти у сфері інтелектуальної власності, що призвело до введення патентів на насіння і рослини та скасування захисту прав індійських фермерів [10, с. 64].

Згідно з дослідженнями цілої низки вчених ([5, с. 86–87; 10, с. 62–64] та ін.) можна виділити такі негативні аспекти зворотного впливу відносин і права інте-

лектуальної власності на подальший розвиток сучасного технологічного способу виробництва:

- ✦ створення перешкод для рівного доступу до засобів навчання студентів – майбутніх спеціалістів (наприклад, навчальні посібники все частіше лежать на прилавках замість бібліотеки або мережі Internet);
- ✦ перешкоди для спільних і вільних наукових досліджень вчених різних установ та країн;
- ✦ обмеження творчого наукового потенціалу певної країни та світу через утруднення вільного трансферу знань та технологій;
- ✦ зловживання правом інтелектуальної власності через неспівпадіння законодавчих норм різних країн (передусім розвинених і тих, що розвиваються);
- ✦ захист, як правило, лише тих прав, які викликають майнову зацікавленість (патент на розробку) і відсутність захисту авторства дипломної роботи студента, яка опинилась в мережі Internet;
- ✦ функціонування інтелектуальної власності як інструмента економічної експансії ТНК на національні ринки країн.

Учому причини подібних явищ? Вчені не часто досліджують цю проблему, однак деякі з авторів (напр., [5, с. 87]) вважають, що причини полягають у конфлікті довгострокових і короткострокових інтересів створення та використання творчих зразків – об'єктів інтелектуальної власності. На наш погляд, першопричина полягає у протиріччі між загальносуспільним призначенням надбав творчої праці у формі будь-якого об'єкта інтелектуальної власності та приватним присвоєнням комплексу майнових прав на ці об'єкти – передусім тих, що стосуються використання, розпорядження та отримання вигоди. Особливу важливість набуває той аспект, що в умовах постіндустріального ТСВ знання у будь-якому втіленні виступають не лише результатом, але й засобом наукового виробництва. Отже, якщо традиційна цільова функція підприємця – максимізація прибутку, тобто отримання максимального результату з найнижчими витратами ресурсів, а сьогодні знання та інші результати творчої праці – найважливіший ресурс, то не дивно, що фірми прагнуть його отримати та якомога довше монополюють ним володіти – шляхом захисту прав на інтелектуальну власність як форму втілення інтелектуальних ресурсів. Таким є друге протиріччя інституту інтелектуальної власності в сучасній економіці.

ВИСНОВКИ

Виявлення причин суспільних явищ допомагає сформулювати можливі рекомендації з подолання їх негативних наслідків та посилення позитивних. На наш погляд, пропозиціями щодо забезпечення «взаємовигідного» впливу інституту інтелектуальної власності та сучасного технологічного способу виробництва можуть бути такі.

1. Необхідним є забезпечення специфікації прав інтелектуальної власності, у тому числі через закріплення у контрактах на виконання НДДКР сумісного права інтелектуальної власності замовника та виконавця на створювані об'єкти; а також шляхом укріплення прав держави у випадку бюджетного фінансування НДДКР.

2. Потрібно переглянути концепцію «службового винаходу», згідно з якою право на отримання патенту має роботодавець винахідника, якщо винахід створено під час виконання службових обов'язків, та точніше розподілити права між замовником, роботодавцем та винахідником, передусім з метою захисту прав винахідника.

3. Необхідно сприяти поширенню руху за вільне програмне забезпечення (як, наприклад, у випадку з операційною системою Linux з відкритим кодом), коли користувачі мають можливість долучитися до процесу «доброби та налагодження» програми, тобто до творчого процесу, але зобов'язані також відкривати іншим користувачам свої поліпшення.

4. Як стратегічний напрям можна спробувати застосувати поділ власності на типи та форми і до інтелектуальної власності. Адже сьогодні частіше за все мова йде про приватне привласнення об'єктів інтелектуальної власності. Водночас, з метою уникнення вказаних та інших протиріч, майнові права доцільно передавати широкому колу осіб або суспільству в цілому (акціонерна, кооперативна, державна, муніципальна власність тощо). Також необхідно забезпечувати виключні немайнові права винахідникові.

5. Необхідним є забезпечення розвитку соціального змісту та етики інтелектуальної власності.

Перспективами подальших досліджень у цій сфері можуть бути: більш глибоке розкриття соціального змісту та етичного аспекту інтелектуальної власності, виявлення можливостей та забезпечення правового закріплення принципу поділу власності на типи та форми до інтелектуальної власності. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. **Анчишкин А. И.** Наука – техника – экономика / А. И. Анчишкин. – М. : Экономика, 1989. – 383 с.
2. **Григорян Г. М.** Собственность: история и современность / Г. М. Григорян. – Х. : Изд-во ХГЭУ, 2002. – 187 с.
3. **Гриценко А. А.** Сумісно-розділені відносини: праця, власність і влада / А. А. Гриценко // Економіка України. – 2003. – № 3. – С. 50 – 58.
4. **Дахно І.** Інтелектуальна власність і міжнародне приватне право / І. Дахно // Юридичний журнал. – 2012. – № 7 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=3856>
5. **Киосак В. А.** Противоречия развития института интеллектуальной собственности / В. А. Киосак, В. Н. Сахаров // Научные труды ДонНТУ. – Серия: экономическая. – 2007. – Выпуск 31-2. – С. 86 – 89.
6. **Маркс К.** Собрание сочинений : в 50 т. / К. Маркс, Ф. Энгельс [2-е изд.]. – М. : Изд-во политической литературы, 1955. – Т. 46. – Ч. 2. – 1969. – 618 с.
7. **Митрофанова А. С.** Роль організаційно-економічних відносин у взаємодії продуктивних сил і виробничих відносин / А. С. Митрофанова // Бізнес Інформ. – 2014. – № 8. – С. 157 – 162.

8. Пестова Т. М. Еволюція змісту і характеру праці в умовах трансформації технологічного способу виробництва / Т. М. Пестова // Формування ринкової економіки. – 2013. – № 29. – С. 37 – 49.

9. Попов О. Є. Систематизація факторів трансформації виробничих відносин в контексті розвитку технологічного способу виробництва / О. Є. Попов, А. С. Митрофанова // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. – 2014. – № 2 (74). – С. 9 – 15.

10. Сидорук В. Інтелектуальна власність як інструмент економічної агресії в епоху глобалізації / В. Сидорук // Інтелектуальна власність. – 2008. – № 1. – С. 62 – 65.

11. Солощук М. Введення в інтелектуальну власність / М. Солощук, М. Капінос, Е. Лерантович // Інтелектуальна власність. – 2008. – № 1. – С. 68 – 77.

12. Солощук М. Економічні аспекти комерціалізації інтелектуальної власності / М. Солощук, М. Капінос, Е. Лерантович // Інтелектуальна власність. – 2008. – № 12. – С. 50 – 60.

13. Цоргаєва М. Б. Информатизация как фактор трансформации отношений собственности / М. Б. Цоргаєва [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://economics.ihbt.ifmo.ru/file/article/64.pdf>

14. Чухно А. А. Постіндустріальна економіка: теорія, практика та їх значення для України / А. А. Чухно. – К. : Логос, 2003. – 631 с.

15. Штефан О. Співвідношення права інтелектуальної власності та права власності / О. Штефан // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2007. – № 5. – С. 45 – 52.

REFERENCES

Anchishkin, A. I. *Nauka – tekhnika – ekonomika* [Science - technology - economy]. Moscow: Ekonomika, 1989.

Chukhno, A. A. *Postindustrialna ekonomika: teoriia, praktyka ta ikh znachennia dlia Ukrainy* [Post-industrial economy: theory, practice and their significance for Ukraine]. Kyiv: Lohos, 2003.

Dakhno, I. "Інтелектуальна власність і міжнародне приватне право" [Intellectual property and private international law]. <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=3856>

Grigorian, G. M. *Sobstvennost: istoriia i sovremennost* [Ownership: history and modernity]. Kharkiv: Izd-vo KhGEU, 2002.

Hrytsenko, A. A. "Sumisno-rozdileni vidnosyny: pratsia, vlasnist i vlada" [Compatible split-relations: labor, property and power]. *Ekonomika Ukrainy*, no. 3 (2003): 50-58.

Kiosak, V. A., and Sakharov, V. N. "Protivorechiia razvitiia instituta intelektualnoy sobstvennosti" [Contradictions of the Institute of Intellectual Property]. *Nauchnye trudy DonNTU. Serii ekonomicheskaiia*, no. 31-2 (2007): 86-89.

Mytrofanova, A. S. "Rol orhanizatsiino-ekonomichnykh vidnosyn u vzaiemodii produktyvnykh syl i vyrobnychkykh vidnosyn" [The role of organizational and economic relations in the interaction of the productive forces and production relations]. *Biznes Inform*, no. 8 (2014): 157-162.

Popov, O. Ie., and Mytrofanova, A. S. "Systematyzatsiia faktoriv transformatsii vyrobnychkykh vidnosyn v konteksti rozvytku tekhnolohichnoho sposobu vyrobnytstva" [Systematics factors transformation of industrial relations in the context of the technological mode of production]. *Visnyk Chernihivskoho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu*, no. 2 (74) (2014): 9-15.

Pestova, T. M. "Evoliutsiia zmistu i kharakteru pratsi v umovakh transformatsii tekhnolohichnoho sposobu vyrobnytstva" [The evolution of the content and nature of work in terms of transformation process production method]. *Formuvannia rynkovoї ekonomiky*, no. 29 (2013): 37-49.

Soloshchuk, M., Kapinos, M., and Lerantovych, E. "Vvedeniia v intelektualnu vlasnist" [Introduction to intellectual property]. *Intelektualna vlasnist*, no. 1 (2008): 68-77.

Soloshchuk, M., Kapinos, M., and Lerantovych, E. "Ekonomichni aspekty komertsializatsii intelektualnoi vlasnosti" [Economic aspects of commercialization of intellectual property]. *Intelektualna vlasnist*, no. 12 (2008): 50-60.

Sidoruk, V. "Intelektualna vlasnist iak instrument ekonomichnoi ahresii v epokhu hlobalizatsii" [Intellectual property as a tool of economic aggression in the era of globalization]. *Intelektualna vlasnist*, no. 1 (2008): 62-65.

Shtefan, O. "Spivvidnoshennia prava intelektualnoi vlasnosti ta prava vlasnosti" [Value of intellectual property rights and ownership]. *Teoriia i praktyka intelektualnoi vlasnosti*, no. 5 (2007): 45-52.

Tsorgaeva, M. B. "Informatizatsiia kak faktor transformatsii odnosheniy sobstvennosti" [Computerization as a factor in the transformation of property relations]. <http://economics.ihbt.ifmo.ru/file/article/64.pdf>